МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ ФІНАНСІВ ТА ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ
КАФЕДРА КІБЕРНЕТИКИ ТА ПРИКЛАДНОЇ МАТЕМАТИКИ

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему:

НАСКРІЗНА ЛІНІЯ «ПІДПРИЄМЛИВІСТЬ ТА ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ»

Здобувача вищої освіти
другого (магістерського) рівня, II курсу, СОМз-22-1 групи,
спеціальності 014 «Середня освіта»
освітня програма «Середня освіта: математика»

Ткаченка Володимира Валентиновича

Науковий керівник _____ Чернобай О.Б., к.ф-м.н., доцент

Керівник освітньо-професійної програми _____ Семко М.М., д.ф-м.н., професор

Допущено до захисту за рішенням кафедри
кібернетики та прикладної математики
протокол від «15» 01 2024 № 7

Завідувач кафедри _____ Лаговський В.В., к.е.н., доцент

Ірпінь – 2024

Реєстрація № 4 12.01.2024 Гернобай О.Б.
(дата) (підпис відповідальної особи)

Результати перевірки до захисту 15.01.2024
(до захисту, на доопрацювання) (дата) (підпис)
40

Результат захисту 90 7.02.2024
(оцінка) (дата) (підпис)

Голова комісії: Правдюченний М.В.
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії:
(підпис) Семко М.М.
(ініціали, прізвище)
(підпис) Гернобай О.Б.
(ініціали, прізвище)
(підпис) Скасків Л.В.
(ініціали, прізвище)

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ ВИПУСКНОЇ РОБОТИ

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, П.І.П.: керівника, голови комісії членів комісії, секретаря, (підписи)
ОЦІНЮВАННЯ РОБОТИ КЕРІВНИКОМ ТА РЕЦЕНЗЕНТОМ				
1. Зміст випускної роботи (якість теоретичного матеріалу, його зв'язок з практичним, вміння представляти матеріал в логічній послідовності, наявність висновків та пропозицій)	від 0 до 30	25		
2. Дотримання вимог щодо оформлення	від 0 до 10	5		
3. Вчасне виконання роботи на всіх етапах у встановлені кафедрою терміни	від 0 до 5	5		
4. Рецензент	від 0 до 5	5		
РАЗОМ БАЛІВ	від 0 до 50	40		
ОЦІНЮВАННЯ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
1. Доповідь	від 0 до 10	10		
2. Роздатковий матеріал	від 0 до 5	5		
3. Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	від 0 до 25	25		
4. Апробація (участь у конференціях)	від 0 до 10	10		
РАЗОМ БАЛІВ	від 0 до 50	50		
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	від 0 до 100	90		

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підпис)
90	A	5	7.02.2024	працівників Семко М.М. Чумакобай О.Б. Скасків К.В. Зерова О.А.

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЄКТС	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	
60-69	D	3 (задовільно)
50-59	E	
35-49	X	2 (незадовільно)

Анотація

Ткаченко Володимир. *Наскрізна лінія «Підприємливість та фінансова грамотність»*

У роботі проведено аналіз науково-методичної літератури і охарактеризовано сутність наскрізної лінії «Підприємливість та фінансова грамотність». Розроблений навчальний матеріал для впровадження наскрізної лінії. Розкриті особливості застосування інтерактивних форм навчання та види їх застосування. Виявлені основні проблеми та перспективи підвищення підприємливості та фінансової грамотності серед молоді.

Доведено, що реалізація змістових ліній спрямована на формування в учнів здатності застосовувати знання й уміння з фінансової сфери у реальних життєвих ситуаціях.

Ключові слова: підприємництво, фінансова грамотність, прикладні задачі, відсотки, кредити, методи навчання.

Annotation

Tkachenko Volodymyr. Through-line «Entrepreneurship and financial literacy».

The paper analyzed the scientific and methodological literature and characterized the essence of the through line "Entrepreneurship and financial literacy". Methodological material developed for the introduction of a through line. The main problems and prospects of increasing entrepreneurship and financial literacy among young people have been identified.

It has been proven that the implementation of through line is aimed at forming students' ability to apply knowledge and skills from the financial sphere in real life situations.

Keywords: entrepreneurship, financial literacy, applied problems, interest, loans, teaching methods.

ЗМІСТ

ВСТУП 8

РОЗДІЛ 1. Теоретичне обґрунтування необхідності засвоєння підприємливості та фінансової грамотності 10

1.1. Підходи до вивчення сутності та характеристика наскрізної лінії 10

1.2. Сутність предметних сфер при формуванні наскрізної лінії 15

РОЗДІЛ 2. Практичне використання наскрізної лінії «підприємливість та фінансова грамотність» в умовах Нової української школи 20

2.1. Впровадження наскрізної лінії «Підприємливість та фінансова грамотність» в навчальному процесі 20

2.3. Інтерактивні форми навчання, види їх застосування при формуванні підприємливості та фінансової грамотності 30

РОЗДІЛ 3. Сучасні тенденції в сфері підвищення підприємливості та фінансової грамотності 36

ВИСНОВКИ 41

СПИСОК ВИОКРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 44

ВСТУП

Протягом життя кожній людині доводиться вирішувати фінансові питання, приймати рішення щодо формування доходів та здійснення витрат. У цьому багато людей відчувають труднощі, пов'язані з відсутністю необхідного рівня фінансової грамотності. Якщо батьки фінансово неграмотні, то й своїх дітей керувати фінансами вони не зможуть навчити. І так із покоління в покоління – замкнене коло. Швидко цю проблему не вирішити. Необхідно послідовно та систематично навчати все населення країни підприємливості та фінансовій грамотності. Починати слід із дитячого садка, а продовжувати протягом усього життя людини, формуючи цілісну систему підвищення фінансової грамотності населення. Загалом сутність фінансової грамотності можна визначити як здатність максимально усвідомлено та відповідально підходити до вирішення будь-яких фінансових питань протягом усього життєвого циклу індивіда.

Актуальність теми визначається тим, що сучасне суспільство знаходиться в динамічному стані, умови, що постійно змінюються, вимагають швидкого пристосування до них. Ринкова економіка в останні роки перебуває в умовах кризи і вимагає від населення грамотності у своїх вчинках.

Мета роботи – охарактеризувати викладання наскрізної лінії «Підприємливість та фінансова грамотність». Розробити навчальний матеріал для одного з класів, де опановується наскрізна лінія «Підприємливість та фінансова грамотність».

Завдання роботи:

– охарактеризувати підходи до вивчення сутності та характеристики наскрізної лінії

– розкрити сутність предметних сфер при формуванні наскрізної лінії

– розглянути наскрізну лінію «Підприємливість та фінансова грамотність» в навчальному процесі

– проаналізувати інтерактивні форми навчання, види їх застосування при формуванні підприємливості та фінансової грамотності

– розглянути сучасні тенденції в сфері підвищення підприємливості та фінансової грамотності

Об'єкт дослідження. Навчальні програми з математики, навчальні посібники.

Предмет дослідження. Методичні особливості вивчення тем пов'язаних з наскрізною лінією «Підприємливість та фінансова грамотність».

Методи дослідження. У процесі виконання роботи застосовувалися загальні та специфічні наукові методи: статистичний, графічний, групування, економіко-статистичний, методи аналізу та синтезу, метод узагальнення результатів дослідження. Також використані методи теорії пізнання, які допомогли розглянути та охарактеризувати наскрізну лінію «Підприємливість та фінансова грамотність» в навчальному процесі, а також дослідити сучасні тенденції в сфері підвищення підприємливості та фінансової грамотності.

Інформаційна база дослідження: законодавчі та нормативно-правові акти, статистичні та аналітичні матеріали Національного банку України, монографії з теми дослідження, підручники, наукові статті вітчизняних та зарубіжних вчених, довідкова література, ресурси мережі Internet.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ НЕОБХІДНОСТІ ЗАСВОЄННЯ ПІДПРИЄМЛИВОСТІ ТА ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ

1.1. Підходи до вивчення сутності та характеристика наскрізної лінії

Одним із ключових компонентів концептуального обґрунтування схеми формування фінансової грамотності є опис структури освітньої моделі. Подібна модель представляє узагальнені характеристики взаємодії різних освітніх просторів та типів навчальної діяльності для забезпечення єдиного поля розвитку фінансових компетенцій учнів.

Освітня модель формується кількома смисловими блоками, кожен із яких дозволяє послідовно «розгорнути» весь процес формування фінансової грамотності. Серед таких блоків слід виділити такі, як блок:

– змісту освіти, інтегральну сукупність якого формують освітні результати та наскрізні змістовні лінії (розділи);

– освітніх просторів, що забезпечує опис основних форматів залучення різних освітніх організацій різних рівнів для забезпечення комплексного ефекту;

– форм та практичних типів освітніх практик та технологій, які представляють набір інструментів для проектування змісту освіти.

Необхідно відзначити, що подібний поділ має модельний характер і в рамках реальної діяльності освітніх організацій взаємодія між блоками відбувається «безшовно» та нелінійно. Така ситуація виявляється у тому, що суб’єкти освітньої діяльності можуть бути одночасно залучені до різних блоків і мати нелінійну та багатовимірну схему взаємодії між собою.

Стартовим процесом як для реалізованого проекту, так діяльності освітньої організації (організації додаткової освіти чи іншої організації) при залученні до активності з формування фінансової грамотності є проектування змісту освіти. Таке проектування може бути виражено як у форматі відбору відповідних результатів та їх наповнення предметним контентом, так і в реальній розробці нових формулювань результатів чи навчального матеріалу

(що реалізується відповідно до існуючих вимог державних освітніх стандартів).

Вимоги сучасної нормативної правової документації визначають структуру освітніх результатів, що складається із трьох блоків: особистісних, метапредметних та предметних результатів. Так, особистісні результати спрямовані на виникнення усвідомленості, формування мотивації та прийняття цінностей та норм. У свою чергу, метапредметні результати забезпечують формування умінь для дії реальних життєвих ситуацій (у т.ч. і в незнайомих умовах). Нарешті, предметні результати забезпечують формування знань і розуміння, але трактується не як відтворення навчального матеріалу, а як когнітивне присвоєння необхідного предметного контенту.

Формування фінансової грамотності багато в чому пов’язане з виникненням різних фінансових компетенцій, які тісно пов’язані з фактичними знаннями в галузі економіки, права та інших суспільних наук. У зв’язку з цим виникає необхідність визначення наскрізних ліній (тематичних компонентів), які для різних результатів та різних форм освітньої активності стають навчальною опорою:

–доходи та витрати;

– планування та бюджет;

– особисті заощадження;

– кредитування;

– інвестиції;

– страхування;

– фінансова безпека, права споживача;

– економіка та фінансова арифметика.

Змістова лінія «Підприємливість і фінансова грамотність» націлена на розвиток лідерських ініціатив, здатність успішно діяти в технологічному швидкозмінному середовищі, забезпечення кращого розуміння учнями практичних аспектів фінансових питань (здійснення заощаджень, інвестування, запозичення, страхування, кредитування тощо). Ця наскрізна

лінія пов'язана з розв'язуванням практичних задач щодо планування господарської діяльності та реальної оцінки власних можливостей, складання сімейного бюджету, формування економного ставлення до природних ресурсів. Вона реалізується під час вивчення відсоткових обчислень, рівнянь та функцій.

Наскрізні лінії ключових компетентностей реалізуються під час розв’язування задач практичного змісту – задач, що виникають за межами математики, але розв’язуються з використанням математичного апарату.

Реалізація ключових компетентностей даної наскрізної лінії для дітей середнього шкільного віку полягає у тому, щоб у процесі ігрової діяльності ознайомлюватися із банківською діяльністю, сферою бізнесу, формуванням та розпорядженням власного капіталу, місцем податків у сфері власної підприємницької діяльності. Тут головним є пояснення учням сутності грошей як особливого товару, який може приносити дохід як від особистого його використання, так і від тимчасової його передачі іншому суб’єкту.

Формування фінансової грамотності може бути представлене у різних організаційних форматах:

- діяльність загальноосвітніх організацій при реалізації основних освітніх програм загальної освіти;
- діяльність а рамках додаткової освіти, що здійснюється освітньою організацією у навчальний період та період канікул (гуртки, факультативи тощо), при реалізації освітніх програм – профільних тематичних змін у дитячих таборах денного перебування на базі освітніх організацій;
- діяльність організацій та установ, що реалізують додаткові освітні програми та організації додаткової освіти та при реалізації освітніх програм – профільних тематичних змін у заміських оздоровчо-просвітницьких таборах.

Усі три напрями взаємопов’язані і можуть бути синхронізовані у разі коли учень залучений у всі три напрями, щоб не відбувалося дублювання, а навпаки, забезпечувався комплексний підхід. При цьому кожен із напрямків може бути досить самостійним, забезпечуючи різні потреби та запити учнів

щодо формування фінансової грамотності. Такий проект виконується тим, хто навчається самостійно за обраною ними самим темою в рамках одного або декількох навчальних предметів, що вивчаються, курсів у будь-якій обраній галузі. Ця робота проводиться протягом одного або двох років у рамках навчального часу, спеціально відведеного навчальним планом, і подається у вигляді завершеного навчального дослідження чи навчального проекту

Основним видом освітньої діяльності у першому напрямі є проект, реалізований учням індивідуально. Індивідуальний проект передбачає можливість залучення різних учасників (однокласників, педагогів, експертів), причому відповідальними виконавцем і тим, хто захищає проект, залишається один учень. Важливо, щоб індивідуальний проект не був відокремлений не тільки від основних курсів, а й від варіативної частини програми. Важливо, щоб індивідуальний проект був частиною загального освітнього простору та використовував його ресурси.

Одним із видів активності в загальноосвітній школі є особливий формат організації позаурочної діяльності, в який, крім звичних форм виїзних, інтерактивних та проектних занять, входять різноманітні конкурсні заходи. Такі конкурси можуть бути орієнтовані і на індивідуальну участь (у тому числі з проектом, що розробляється), і на командні види активності. Важливим фокусом конкурсів стає формування мотивації учнів.

Серед основних інтерактивних форм цього напряму слід зазначити: освітні тренінги, практикуми, кейс-практики, ділові та рольові ігри, конференції, індивідуальні проектні завдання. Дані форми забезпечують у учня формування цілісного ставлення до галузі знання, як основні етапи (технології) проектування, і області знання, у якій можливі проектні роботи, які розкривають питання фінансової грамотності.

В межах другого напряму основними видами активності стають пришкільні табори (організовані у канікулярний час) та гурткова, факультативна діяльність. Робота в пришкільних таборах не лише спрямована на освітні завдання, а й забезпечує можливість неформальної діагностики та

спостереження за учнями, що дозволяє більш точно розбудувати його освітній маршрут. В рамках гурткової та факультативної діяльності відбувається розвиток практичних умінь, чому сприяють такі інтерактивні форми, як дослідницькі проекти, ігрові практики, тренінги, дискусійні клуби, квести.

Нарешті, третій напрямок дозволяє здійснювати інтенсифікацію з допомогою занурення у особливе середовище, створюване або з урахуванням оздоровчо-просвітницьких таборів, або у форматі тематичних клубів у організаціях додаткової освіти. Серед інтерактивних форм необхідно зазначити такі як ігрові практики, кейс-практики.

У всіх напрямках у різних форматах виникає та реалізується проектний підхід, який забезпечує практичні компоненти та особистісне залучення учнів у діяльність. Загалом проектна діяльність проходить три ітерації, які забезпечують освоєння проектної технології на матеріалі змістовних ліній, зазначених раніше. Загальна схема розгортання проектної діяльності у освітніх організаціях наведено рис. 1.

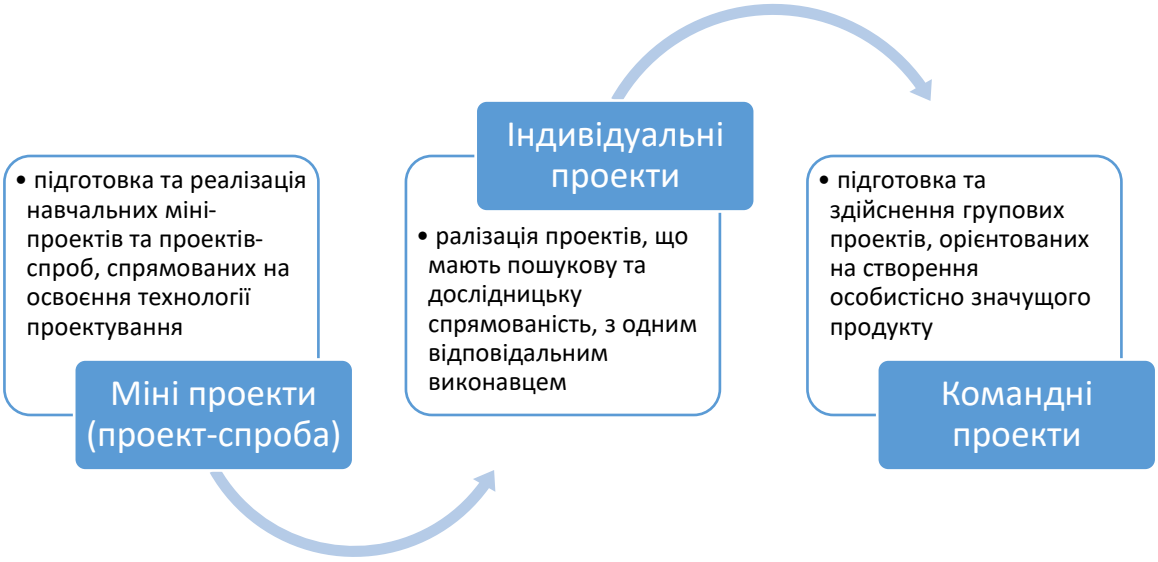

Рис. 1. Схема видів проектної діяльності.

Кожна з ітерацій має свої спеціальні формати проектів:

- на першій ітерації головним завданням стає знайомство учнів із проектною технологією, для чого необхідна реалізація міні-проектів, вкладених у відпрацювання різних умінь, необхідних для проектування;
- на другій ітерації відбувається розробка індивідуальних дослідницьких проектів, орієнтованих на пошукові та дослідницькі компетенції, продуктом у таких проектах стає індивідуальний аналіз різних ситуацій чи явищ;
- нарешті, на третій ітерації здійснюється підготовка командного проекту, результатом якого стає розробка конкретного продукту, що має особисту значущість для учня (наприклад, сімейний бюджет).

Необхідно зазначити, що описані ітерації не виключають одна одну і можуть реалізовуватися паралельно у різних просторах.

Теоретичними та методичними засадами освітньої моделі формування фінансової грамотності засобами організації проектної діяльності та інших форм інтерактивного навчання є:
- системо-діяльнісний, компетентнісний та особистісний підходи в освіті;
- теорія навчальної діяльності;
- уявлення про фінансову грамотність як про спосіб дії (модель обґрунтованого вибору);
- уявлення про діяльність проектування та навчально-проектну діяльність.

1.2. Сутність предметних сфер при формуванні наскрізної лінії

Підприємливість та фінансова грамотність (компетентність) визначається як поєднання знань, навичок та особистих установок, які необхідні для прийняття зважених рішень у сфері особистих фінансів.

Система фінансової компетентності для учнів 15-17 років може включати дев’ять предметних сфер: доходи і витрати, фінансове планування та бюджет, особисті заощадження, кредитування, інвестування, страхування, ризики та фінансова безпека, захист прав споживачів, загальні знання

економіки та ази фінансової арифметики. Для кожної з областей визначаються знання, навички та особисті установки на базовому та просунутому рівнях.

Спільним моментом для грамотної фінансового поведінки у перелічених предметних сферах, ядром системи підприємливості та фінансової грамотності є необхідність прийняття виважених рішень, тобто здійснення суб'єктом обґрунтованого вибору. «Модель обґрунтованого вибору є методологічним ядром, яке визначає суть культури грамотної фінансової поведінки. Модель включає як базову ціннісну установку – обдуманість, обґрунтованість, розуміння наслідків, необхідність порівняння та аналізу альтернатив прийняття рішення у взаємодії з фінансовими організаціями, так і покроковий алгоритм прийняття обґрунтованих рішень у сфері особистих і сімейних фінансів».

Виділяються такі компоненти, або етапи обґрунтованого вибору:

1) діагностика проблеми як встановлення протиріччя між бажаним та дійсним;

2) визначення критеріїв вибору; критерії вибору визначаються особисто людиною та сім'єю, для різних людей вони будуть різними;

3) пошук та характеристика альтернатив вирішення проблеми;

4) оцінка альтернатив вирішення проблеми з погляду визначених раніше критеріїв;

5) здійснення вибору.

Таким чином, з погляду діяльнісного підходу та теорії навчальної діяльності підприємливість та фінансова грамотність розглядається як спосіб дії, а саме як обґрунтований вибір (поетапне прийняття рішення), а предметні знання як матеріал, як засоби або як умови, що забезпечують етапи обґрунтованого вибору.

Слід зазначити дві важливі сторони у діяльності вибору. По-перше, мотиваційну, цільову, ціннісну, вольову - те, що пов'язане з дією, вчинком. По-друге, те, що називаються розважливістю, раціоналізмом, зваженим

розрахунком – те, що пов'язане з мисленням. Крім того, важливо врахувати, що в реальних умовах вибір робиться в ході взаємодії з іншими.

Формування підприємливості та фінансової грамотності багато в чому пов’язане з формуванням різних фінансових компетенцій, які незважаючи на свій метапредметний характер, тісно пов'язані з фактичними знаннями в галузі економіки, права та інших наук. У зв'язку з цим виникає необхідність визначення наскрізних ліній:

- Доходи та витрати: включає широкий спектр особистісно значущих фінансових тем, зокрема загальний дохід сім’ї, різні джерела та види доходу (наприклад, допомога, заробітна плата тощо), види та структура витрат, податки та система оподаткування, фінансові оцінки та контроль витрат, співвідношення потреб та бажань та ін.
- Фінансове планування та бюджет: передбачає знання та розуміння того, що доходи вимагають планування та управління – як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі; включає вміння планувати та вести бюджет, співвідносити різні потреби та витрати, розуміти різницю між видами видатків та враховувати це при прийнятті фінансових рішень.
- Особисті заощадження: охоплює коло питань, пов’язаних із збереженням особистих фінансів, цілями та видами заощаджень, різними ощадними продуктами, передбачає наявність знань про державну систему страхування вкладів, загальних умінь у сфері заощаджень.
- Кредитування: включає розуміння загальних принципів кредитування, у тому числі основних умов кредитування, вміння порівнювати різні кредитні продукти, користуватися кредитними картками, читати кредитні договори, а також розуміти наслідки боргу та відповідальність за невиконання кредитних угод.
- Інвестування: містить основні знання про те, що таке інвестування, в чому його відмінність від заощадження та кредитування, розуміння різниці в ризику та доході між ощадними та інвестиційними продуктами, умінь розрізняти

основні види інвестиційних інструментів, оцінювати ступінь ризику інвестиційного продукту.

- Страхування: включає розуміння основних завдань та принципів страхування, знання різних видів страхових банківських продуктів, умов страхових виплат у разі настання страхового випадку, вміння порівнювати різні види страхових продуктів та робити вибір на основі життєвих цілей та обставин.

- Ризики та фінансова безпека: ключова галузь фінансової грамотності, що включає можливість визначення шляхів та способів управління фінансами з урахуванням уявлень про потенційні фінансові прибутки або збитки. Ця змістовна область включає уявлення у тому, що певні фінансові продукти (включаючи страхування) можна використовувати управління різними ризиками з урахуванням різних потреб та обставин. Передбачається знання того, що одні методи заощадження чи інвестування є більш ризиковані, ніж інші; розуміння, як обмежити ризики для особистого капіталу, і навіть розуміння переваг диверсифікації.

- Захист прав споживачів: охоплює знання прав та обов'язків споживачів на фінансовому ринку та в рамках загальної фінансової ситуації, а також основних наслідків фінансових контрактів. Включає розуміння наслідків змін економічних умов та державної політики (зміна відсоткових ставок, інфляції, оподаткування та соціальних допомог) та впливу цих змін на особисті фінанси, а також використання інформаційних ресурсів та правове регулювання.

- Загальні знання економіки та ази фінансової арифметики: містить знання та вміння в галузі економіки та фінансів, включаючи повсякденні купівлі товарів, платежі, витрати, співвідношення ціни та якості, банківські картки, чеки, банківські рахунки та валюти, розуміння основних економічних термінів (інфляція, диверсифікація тощо), а також основи фінансової арифметики, наприклад, вміння рахувати відсотки, порівнювати абсолютні та відносні величини. Містить основні уявлення про податкову систему, пенсійну систему та систему державного страхування, загальну економічну ситуацію в країні та

світі, знання про поділ фінансової відповідальності між державою та споживачем. Включає в себе загальні вміння користуватися деякими офіційними фінансовими документами.

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНЕ ВИКОРИСТАННЯ НАСКІЗНОЇ ЛІНІЇ «ПІДПРИЄМЛИВІСТЬ ТА ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ» В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

2.1. Впровадження наскрізної лінії «Підприємливість та фінансова грамотність» в навчальному процесі

Слід розглянути, більш докладно опис формування підприємливості та фінансової грамотності у учнів через математичні задачі фінансового змісту.

Математична задача фінансового змісту – це задача, де використовується математика в фінансових дисциплінах, застосовуються математичні поняття, операції та закони у фінансовій сфері. Це означення показує, що задачі фінансового змісту можуть використовуватися вчителями та учнями протягом усієї навчальної діяльності в школі. Останнім часом учителі активізують увагу учнів за допомогою цікавих задач. Введення математичних задач фінансового змісту базується на активізації навчальної діяльності учнів.

Математичні задачі фінансового змісту виконують: освітню функцію, бо їх використання спрямоване на формування у школярів системи знань, вмінь та навичок на різних етапах навчання; розвиваючу функцію, бо робота з ними розвиває вміння осмислювати зміст понять, застосувати здобуті знання на практиці, аналізувати результати, робити відповідні узагальнення, порівняння та висновки; виховну функцію, бо економічне та фінансове виховання на уроках математики може здійснюватися насамперед завдяки цьому класу задач; контролюючу функцію як навчальні задачі. Усі математичні задачі економічного змісту мають містити ці вимоги. Ці особливі задачі мають виховувати в учнів пізнавальний інтерес, бути доступними, мати реальний і цікавий сюжет, можливо для молодших школярів з казковими героями, чи персонажами взятими з повсякденного життя для старших дітей.

Учителю при формулюванні задач з фінансовим змістом потрібно робити це так, щоб для відповіді або для розв’язання можна було

застосовувати фінансові поняття і економічні закони. Крім того фінансові терміни мають бути відомі дітям чи пояснені до розв'язування задач. Первинні знання про гроші формуються у дітей вже в дошкільному віці, дітки граються в гру «Магазин» в садочку, проводять найпростіші фінансові розрахунки, а у віці 10-12 років у дітей починають формуватися усвідомлені економічні дії. Як вибрати тариф мобільного оператора, тариф на Інтернет, як вибрати той чи інший продукт, зекономити. І ці задачі діти виконують самостійно чи не кожного дня. Саме тому починати формувати фінансову грамотність учнів на уроках математики доцільно починаючи з п'ятого класу. Для досягнення цієї мети необхідно вводити різні економічні завдання, задачі в шкільний курс математики, оскільки саме задачі, як відомо є історією і майбутнім в розвитку математики. Вже у 5-6 класі можна запропонувати подібні задачі.

Розглянемо детальніше, починаючи з 5-го класу, при вивченні яких тем доцільно застосовувати задачі з фінансовим змістом і які передбачаються результати. В оновленій програмі з математики для базової загальної середньої освіти передбачено поетапне формування фінансової грамотності школярів. До кожного розділу програми передбачаються очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учня. У 5-му класі при вивченні теми «Натуральні числа і дії з ними» пропонується розв'язувати сюжетні задачі які містять реальні дані про розрахунок сімейного бюджету, про можливості оформлення товарів в кредит.

У 6-му класі при вивченні теми «Відношення і пропорції. Відсоткові розрахунки» учням можна запропонувати розв'язувати такі сюжетні задачі, де потрібно приймати рішення у сфері фінансових операцій. Для розв'язування задач бізнесового та фінансового змісту потрібно вміння виконувати розрахунки на відсотки. У розділі «Раціональні числа та дії з ними» передбачено розв'язувати такі сюжетні задачі, де потрібно розраховувати власні та родинні фінанси, комунальні платежі. Такі задачі допоможуть учням навчитися розпоряджатися власними грошима, кредитами

або депозитами, оцінювати ризики кредитів, прораховувати очікувані та реальні витрати при інвестуванні.

Для формування в учнів фінансової грамотності пропонуються наступні розв'язки та види практичних завдань.

Наприклад, учням можна запропонувати допомогти «інвестору-початківцю» прийняти правильне рішення. Декілька уроків можна розділити на п'ять розділів. 1. Знайомить з концепцією «ризик-дохідність», в якій описується зв'язок між ризиком і прибутковістю активу. 2. Описує інструменти, доступні для інвестування приватним особам: облігації, акції, похідні фінансові інструменти, а також низку інших способів вкладення: дорогоцінні метали, нерухомість та деякі інші. 3. Присвячений опису інфраструктури ринку, фінансовим інститутам та посередникам, а також основним лініям поведінки некваліфікованого інвестора на фондовому ринку. 4. Містить деякі базові правила початківця інвестора, які допоможуть новачку уникнути помилок. 5. Розповідає про деякі альтернативні варіанти інвестування. Після вивчення даного розділу учні демонструють предметні результати навчання та повинні

Вміти:

- самостійно робити висновки щодо ступеня волатильності (ризику) активу. Досягнення цього відбувається за рахунок знайомства слухачів з теорією та прикладами з реальної практики у знеособленій формі;
- пояснювати різницю між звичайною акцією, привілейованою акцією, облігацією, ф'ючерсним контрактом у частині надаваних прав, джерел доходу, їх ймовірність отримання. Досягнення цього відбувається у рамках обговорень особливостей перерахованих видів цінних паперів, особливостей їх ціноутворення та розрахунку дохідності;
- пояснювати, яку перевагу він як інвестор отримує від використання послуг брокера, довірчого управляючого, біржі, банку. Крім цього він зможе виділити ризики звернення до послуг професійних учасників ринку, їх відповідальність.

Досягнення цього відбувається завдяки знайомству слухачів із докладною розповіддю про влаштування фінансового ринку.

Розуміти:

- чому формувати портфель вкладень з активів, які випустили компанії однієї галузі, не є хорошим рішенням з погляду співвідношення очікуваної прибутковості та ризику. Цей результат навчання можна отримати тільки, якщо крім теоретичних підказок з підручника користуватися торговим терміналом та розпочати самостійно торгувати через нього, купуючи і продаючи різні активи.

Необхідно особливо підкреслити, що максимально важливим є поняття ризику на фінансовому ринку, а також усвідомлення можливостей фінансових посередників, які є на ринку і можуть допомогти вирішити завдання типового інвестора. Тому саме цим питанням слід присвятити найбільше часу.

Складність у викладанні матеріалу даного розділу полягає у тому, що не всі учні не мають можливості спробувати свої сили на ринку. Отже, для них цей матеріал глави є описом деякого «паралельного Всесвіту», в яку вони ніколи, можливо, не потраплять, тому їхній інтерес та мотивація будуть на невисокому рівні.

Мета вчителя щодо даної глави – показати, що насправді навіть з невеликими грошима (5-10 тис. грн) можливо отримати навички роботи на фондовому ринку через, наприклад, відкриття індивідуального інвестиційного рахунку та покупки акції, облігації тощо.

Власна торгівля цінними паперами через торговий термінал – іншими словами, виконання реальної дії – дає учневі можливість запам’ятати практично весь матеріал. У кращому разі, якщо вчитель зможе показати на своїй торговій платформі порядок купівлі-продажу цінних паперів, учні запам’ятають до 50% матеріалу, а якщо просто показувати слайди або усно пояснювати матеріал, то ефективність таких занять падає до 20–30 %.

Не менш важливе завдання – навчити учнів, які цікавляться операціями на фондовому ринку, шукати та осмислювати інформацію, пов’язану з цим

ринком, правильно вибирати джерела інформації, робити правильні висновки у складних умовах великої кількості інформації та нестачі часу для її аналізу. Треба навчити їх не піддаватися емоційним поривам: не робити заявку на купівлю чи продаж активу відразу після отримання інформації, не піддаватися паніці через негативні новин про компанії та ринки.

Вчитель має вибудовувати свої завдання так, щоб змушувати слухачів аналізувати інформацію, перевіряти її, перш ніж робити якісь висновки.

Типова помилка інвестора-початківця: з'явилася стаття з поганою новиною про компанію, її акції знизилися на 5 %, і інвестор одразу їх продав. За кілька днів про цю компанію вийшла нова стаття, але вже з добрими новинами, акції пішли вгору, – інвестор одразу їх купив. За такої поведінки інвестор ніколи не отримає прибуток від вкладень, швидко розчарується і піде з ринку. А лише треба навчити його не поспішати. Ми рекомендуємо побудувати урок по даній темі у вигляді серії дискусій, в яких обговорюються заздалегідь підготовлені учнями доповіді чи презентації, відбиваючі протилежні точки зору. Мета дискусії – показати, що в різних ситуаціях раціональними можуть виявитися різні рішення, а також виробити план, де в різних життєвих ситуаціях можна вчинити так чи інакше, використовувати той чи інший інструмент, описаний у матеріалі глави.

Наприклад, можна за 1-2 тижні до запланованого уроку з цієї теми розділити учнів на кілька груп, щоб вони могли підготувати доповіді з кількох тем.

1. Які компанії можуть бути обрані для формування портфеля наступного року: вкажіть галузі.
2. Як вибрати брокера?
3. Які новини фондового ринку справили на вас враження (позитивне/негативне) за останні півроку?

Залежно від кількості груп до вищевказаних трьох тем, що передбачає досить серйозну підготовку слухачів, можна додати відкриті питання, що вимагають меншого обсягу часу на опрацювання.

Розрахункові завдання з даної теми необхідно складати, виходячи з тих завдань або потреб, які можуть виникнути у будь-якого початківця інвестора. Вони можуть здаватися складними, однак мета – це навчання, а частина завдань також може служити не стільки для перевірки знань, скільки навчанню.

Завдання 1.

За облігацією останній купон був погашений 18 вересня 2022 р., наступний купон має бути сплачений 18 березня 2023 р. Інвестор Петренко планує придбати цю облігацію 18 лютого 2023 р., коли її котирування становитиме 102,34 %. Ставка купона за цією облігацією протягом року дорівнює 7 %. Скільки доларів необхідно мати інвестору Петренку, щоб купити п’ять зазначених облігацій, якщо номінал облігації дорівнює $1000.

Відповідь: $5264,95.

Методичне роз’яснення. Між 18 вересня 2022 р. та 18 лютого 2023 р. пройде 153 дні із 181 дня між плановими виплатами. Таким чином, накопичений купон (НКД – накопичений купонний дохід) до моменту купівлі облігації складає:

$$\text{НКД} = \frac{153}{181} \times 0{,}07 \times \frac{1}{2} \times 1000 = 29{,}59$$

Таким чином кожна облігація обійдеться інвестору Петренку в:

$$\frac{102{,}34}{100} \times 1000 + \text{НКД} = 1023{,}4 + 29{,}59 = \$1052{,}99$$

а п’ять облігацій будуть коштувати $5264,95.

Завдання 2.

Інвестор може покласти в банк на депозит 500 тис. грн. на 3 роки. Вибір відбувається між двома банками. Визначте, який варіант найвигідніший для

інвестора, якщо банки пропонують такі схеми. Перший банк - 7,5% річних з нарахуванням та виплатою відсотків після закінчення кожного року; другий банк - 7% з щомісячним нарахуванням відсотків та їх капіталізацією, а також виплатою їх разом з усією сумою після закінчення строку вкладу.

Розв'язок.

Для першого банку:

$$S_n = 500\,000 \times (1 + 0.075 \times 3) = 612\,500 \text{ грн.}$$

Для другого банку:

$$S_n = 500\,000 \times \left(\frac{1 + 0.07}{12}\right)^{12\times3} = 616\,462{,}79 \text{ грн.}$$

Відповідь: Вигідніше розмістити грошові засоби в другому банку.

Завдання 3.

Банк пропонує вам два варіанти розміщення коштів у розмірі 1 млн. грн. у внесок під 7% річних на 4 роки: або зі сплатою відсотків наприкінці терміну під просту ставку відсотка, чи з щорічним нарахуванням складного відсотка, але з отриманням преміум-карти, яку потрібно віддати 30 тис. грн. Який із вкладів вигідніше, якщо вам не потрібна ця банківська картка? Як зміниться рішення, якщо вклад розміщується: а) на 5 років; б) на 500 тис. грн.

Розв'язок.

Застосовуємо формули простого та складного відсотка. За першим вкладом ми отримаємо відсотки у розмірі:

$$S_n = 1\,000\,000 \times 4 \times 0{,}07 = 280\,000 \text{ грн.}$$

За другим вкладом відсотки становитимуть:

$$S_n = 1\,000\,000 \times (1{,}074 - 1) = 310\,796 \text{ грн.}$$

Таким чином, другий внесок сам по собі вигідніший, але щорічна плата за картку «з'їдає» майже всю вигоду: залишається лише 796 грн.

Очевидно, що якщо вклади розміщуються на 5 років, то завдяки перевагам складного відсотка другий внесок стане вигіднішим. А скорочення розміру суми вдвічі, що вноситься, навпаки, зменшить суму відсоткового доходу щодо вартості отримання картки, і вигіднішим стане перший внесок.

Завдання 4.

Нижче представлені дані щодо інфляції в Україні у 2017–2022 р. (Табл. 2.1). Наскільки знецінилися гроші протягом 2017–2019 рр. порівняно з 2020–2022 рр.? Яка проста річна ставка вкладу повинна бути в ці періоди, щоб покрити інфляційне знецінення грошей?

Таблиця 2.1.

Інфляція в Україні за 2017-2022 роки

Рік	2017	2018	2019	2020	2021	2022
ІСЦ, %	114,4	110,9	107,9	102,7	109,4	120,2

Джерело: Національний банк України.

Розв'язок. Індекс споживчих цін (ІСЦ) – це співвідношення вартості умовного споживчого кошика на початку та кінець певного періоду, виражене у відсотках. ІСЦ, рівний 114,4%, означає, що вартість споживчого кошика зросла протягом року в 1,144 рази, чи 14,4 %. Отже, інфляція для споживача протягом року становить 14,4 %. Щоб зрозуміти, чому дорівнює інфляція за кілька років, треба не складати щорічні значення інфляції, а перемножити індекси споживчих цін за відповідні роки (у частках одиниці, тобто розділивши індекси, виражені у відсотках, на 100%), потім відняти одиницю і помножити на 100%:

$$\text{ІНФЛ}_{(1;\,n)} = \left[\left(\frac{\text{ІСЦ}_1}{100\ \%}\right) \times \left(\frac{\text{ІСЦ}_2}{100\ \%}\right) \times \ldots \left(\frac{\text{ІСЦ}_n}{100\ \%}\right) - 1\right] \times 100\ \%$$

Таким чином отримуємо:

$$\text{ІНФЛ}_{(2017;\,2019)} = \left[\left(\frac{114{,}4}{100\ \%}\right) \times \left(\frac{110{,}9}{100\ \%}\right) \times \left(\frac{107{,}9}{100\ \%}\right) - 1\right] \times 100\ \% = 36{,}89\ \%$$

$$\text{ІНФЛ}_{(2017;\,2019)} = \left[\left(\frac{102{,}7}{100\ \%}\right) \times \left(\frac{109{,}4}{100\ \%}\right) \times \left(\frac{120{,}2}{100\ \%}\right) - 1\right] \times 100\ \% = 35{,}05\ \%$$

Таким чином, за перший проміжок часу індекс цін збільшився на 36,89 %, за другий - на 35,05 %. У першому періоді для подолання інфляційного знецінення грошей необхідна проста річна ставка відсотка на рівні 36,89 % ÷ 3 = 12,3 %, а в другому періоді 35,05 % ÷ 3 = 11,68 % річних.

Відкриті запитання.

Ця категорія завдань не передбачає єдиної однозначної відповіді. Відкриті питання запрошують до міркування, в ході якого кожен учень може запропонувати один чи декілька варіантів відповіді, які здаються йому найбільш правильними. Оптимально, якщо учень не лише повторюватиме докази з підручника, але й буде спиратися на свій досвід чи досвід своїх знайомих.

1. За звичайними акціями не гарантуються ні розмір дивідендів, і навіть його виплата. Чому, проте, завжди знаходяться охочі придбати такі акції?

Методичне роз’яснення. Основна причина купівлі акцій – сподівання на зростання їх вартості, яка може бути викликана тим, що компанія розвивається і зростає, і навіть якщо вона не платить дивіденди, то цінність частки кожного акціонера збільшується.

2. Наведіть аргументи за та проти того, щоб користуватися послугами брокера та послугами довірчого керуючого на фондовому ринку.

Методичне роз’яснення. Можливі аргументи на користь роботи через брокера: 1) інвестор сам приймає інвестиційні рішення, які вважає правильними і не залежить від чужої думки; 2) комісії послуги брокера нижче, ніж в довірчого управляючого.

Аргументи проти: 1) треба витрачати багато часу на роботу з ринковою інформацією, на здійснення угод та моніторинг свого портфеля; 2) через недостатній досвід та знання інвестор при роботі через брокера може допускати більше помилок, ніж професіональний керуючий.

Можливі аргументи на користь роботи через довірчого керівника: 1) керівник має вищу кваліфікацію, ніж приватний інвестор, і в середньому отримує вищі результати; 2) інвестор заощаджує свій час. Аргументи проти: 1) у керівника, швидше за все, будуть вищі комісії; 2) інвестор позбавлений можливості щось порадити управителю, навіть якщо в нього з'явилася чудова інвестиційна ідея. Як видно, плюси і мінуси роботи через брокера і через керуючого дзеркальні. Втім, це не вичерпний перелік, учні можуть наводити й інші аргументи.

3. Чи можна обійтися без брокерів і довірчих керуючих? Якщо так, то які фінансові організації стали б виконувати їх функції?

Методичне роз'яснення. При відповіді на це запитання учні повинні посилатися на матеріал про функції брокерів і керуючих компаній, розглянути їх переваги для приватних інвесторів, а також ризики, які виникають в інвесторів через взаємодію з ними.

4. Відповідно до закону функції брокера і довірчого керуючого на фондовому ринку не можуть здійснювати індивідуальні підприємці. Як ви вважаєте чому?

Методичне роз'яснення. Питання носить трохи провокаційний характер, але учні повинні дійти висновку, що ці вимоги спрямовані на підвищення безпеки клієнтів. Фондовий ринок, якщо економіка не перебуває у стадії спаду або стагнації, і при розумному підході до вибору інвестиційних інструментів, здатний показувати результати, що значно перевищують відсотки за банківськими вкладами. Очевидно, що якби населення розбиралося у функціонуванні фондового ринку так само, або навіть краще, чим у процесі оформлення банківських вкладів, то вкладення коштів вони могли б

здійснювати набагато ефективніше, отримуючи більше відсотків на початково вкладену суму.

З одного боку, держава робить спроби по активізації та включенню громадян у процес отримання якісних та доступних знань з основ фінансової грамотності, ведення особистого бюджету, відношенню до фінансів взагалі та управління ними, а з іншого боку, ми вимушені констатувати деяку віддаленість більшості громадян від питань, пов'язаних із правильним управлінням своїми фінансами до питань, що стосуються загальних принципів функціонування економіки.

Розв'язування запропонованих задач фінансового змісту ознайомлюють учнів з можливими методами застосування шкільного курсу математики до розв'язування прикладних задач у сфері фінансів та банківської справи, розкривають можливості математики забезпечити краще розуміння учнями практичних аспектів фінансових питань, бути здатними розв'язувати практичні задачі щодо планування господарської діяльності та реальної оцінки власних можливостей, складання сімейного бюджету, розвивати їх лідерські ініціативи, формувати економне ставлення до природних ресурсів та успішно діяти в технологічному швидкозмінному середовищі.

2.3. Інтерактивні форми навчання, види їх застосування при формуванні підприємливості та фінансової грамотності

Інтерактивні форми навчання практично часто реалізуються як навчально-ігрові форми навчання.

У вітчизняній освітній традиції розроблено, успішно застосовувалися і навіть досліджено з наукової точки зору такі форми інтерактивного навчання, як: постановка та вирішення навчальних завдань, організація проблемних ситуацій, імітаційно-рольові ігри, ділові ігри, інноваційні ігри, організаційно-діяльні ігри, соціально- психологічні тренінги різного типу У зарубіжній

освітній традиції використовувалися фактично подібні форми, ряд із яких у практиці стали найпопулярнішими і найчастіше використовуються під власним ім'ям. Прикладом таких форм є case-study («кейс-стаді», метод кейсів, аналіз конкретних ситуацій) та brainstorming («мозковий штурм»).

Аналіз конкретних ситуацій, case-study (від англійської case – випадок, ситуація), – метод проблемно-ситуаційного аналізу, метод навчання навичкам прийняття рішень та вирішення проблем. Його метою є навчити аналізувати інформацію, виявляти ключові проблеми, генерувати альтернативні ідеї, оцінювати шляхи вирішення, вибирати оптимальний шлях та формувати програми дій. У цьому методі поєднуються індивідуальна робота тих, хто навчається над проблемною ситуацією, і групове обговорення пропозицій, підготовлених кожним членом навчальної групи.

Мозковий штурм - метод групової взаємодії, спрямований на генерування великої кількості ідей для вирішення будь-якої задачі/проблеми.

Усі зазначені методи успішно застосовувалися на вирішення як завдань навчання, а й виробничих і управлінських завдань (бізнес-завдань) як і вітчизняної, і у зарубіжної практиці починаючи з 70-х минулого століття. Сутність активних форм навчання виражена у таких принципах.

- Активність – набуття учням знань у ході здійснення власних дій у процесі вирішення завдань (у тому числі пошукових дій), на відміну від пасивного здобуття знань шляхом механічного запам'ятовування.
- Ініціативність – самостійне подолання ситуацій невизначеності або вибору в ході здійснення дій, коли сам учень вибирає стратегію вирішення задачі, траєкторію проходження ситуації, здійснює пошук та оцінку необхідної інформації (наприклад, в мережі Інтернет), вибирає засоби (інструменти) розв'язання задачі, партнерів по комунікації, приймає рішення щодо необхідності консультацій з педагогом.
- Суб'єктність – особисте та рефлексивне ставлення до власної дії, до розв'язуваного завдання, до обґрунтованості знайденого рішення,

ефективності взаємодії з партнерами в ході вирішення завдання; контроль та оцінка власних дій, усвідомлене присвоєння соціальних ролей та правил.

До зазначених принципів доцільно сформулювати ще один: принцип: рух від незнання до знання або знання не дається в готовій формі. Інтерактивні методи навчання припускають спеціальну організацію навчальної ситуації саме як проблемної, на вирішення якої в учнів немає готових знань і способів дії. Робота починається саме з організації усвідомлення цього факту учнями. Далі, в ході самостійних пошукових дій (часто за допомогою вчителя) учні можуть вийти на розв'язання задачі (проблемної ситуації) і потім, у рефлексії, узагальнити знайдений спосіб рішення як придатний для вирішення цілого класу подібних завдань.

Інтерактивний метод, як правило, вимагає надання освітній формі ігрового характеру, що забезпечує безпеку пробної дії учнів, ініціює їхню активність, пробуджує творче ставлення до справи. Не менш важливо, що гра змінює тип авторитарних відносин "учитель-учень" на партнерські відносини між учасниками одного спільного дійства. Гра не сприяє жорсткій оцінці.

Інтерактивні (або активні) методи протидіють пасивним, репродуктивним. У разі систематичної практики на вирішення всього обсягу освітніх завдань необхідно розумне поєднання традиційних та інтерактивних методів. Адекватною зоною застосування інтерактивних методів є проблемні ситуації, ситуації невизначеності, протиріч, нестачі інформації, наявності кількох можливостей тощо.

З погляду практичного застосування, доцільно виділити два види реалізації інтерактивних форм: коротка за часом (компактна) та тривала (розгорнута). Багато інтерактивних форм можуть бути реалізовані протягом одного навчального заняття (від одного до трьох-чотирьох годин). Деякі інтерактивні форми можуть бути реалізовані лише за більш тривалий час (один день – один тиждень і більше). Деякі з форм реалізуються першим і другим чином. Наприклад, аналіз кейсу може тривати і одну годину, і цілий

тиждень залежно від складності ситуації, цілей навчання та особливостей контингенту.

Відмінність у застосуванні цих форм полягає в наступному. Незважаючи на привабливість короткого заняття (економія ресурсів), в його ході не можуть бути в потрібній мірі розгорнуті всі необхідні етапи вирішення проблемної ситуації, не може бути (часто) проведена ротація учасників за ролями, не можуть бути залучені всі учасники, не може бути якісно проведено рефлексію тощо. Чим складніше обрана для вирішення проблемна ситуація, чим складнішою чи значущою є цільова компетенція або поєднання компетенцій, чим більша кількість учасників треба гарантовано залучити до роботи, тим більш розгорнутим має бути процес роботи. Розгорнута інтерактивна форма навчання є прикладом інтенсифікації навчання («занурення» у проблему).

Інтенсифікація навчання за рахунок занурення дозволяє учасникам повністю зосередитися на вирішуваній проблемі, пройти весь шлях її вирішення в розгорнутій формі, отримати досвід застосування різних знань на практиці, зробити не одне, а цілу низку узагальнень і таким чином набути кількох найважливіших компетенцій. При традиційно організованому навчанні чи компактному застосуванні інтерактивних форм такі результати не досягаються.

Одним із видів розгорнутого застосування інтерактивних форм є ігрова освітня сесія (інтенсивне ігрове освітнє занурення, що займає від трьох до десяти днів). На початку сесії перед колективом учнів ставиться практичне проблемне питання (або завдання, або набір завдань), що не має готових засобів вирішення (для учнів). Весь ігровий колектив розподіляється на малі робочі групи, керовані ігровими техніками. Колективний процес розв’язання задачі будується як ритмічна зміна групової роботи, загальних обговорень та рефлексивних тактів. У процесі роботи ігровий колектив породжує засоби розв’язання завдання, застосовує їх і отримує необхідний продукт (спосіб розв'язання, знання). Механізм присвоєння освітніх результатів є рефлексія. Ігрова освітня сесія може мати проектно-орієнтований характер (проектна

сесія) та використовуватись для запуску навчальних проектів та навчальних досліджень старшокласників з фінансово-економічної проблематики.

Таким чином, функція інтерактивних форм у формуванні фінансової грамотності полягає у залученні учнів у навчально-навчально-ігрові ситуації, у педагогічному управлінні їх активністю та ініціативністю, забезпеченні суб'єктивності освоюваного змісту. При цьому різноманітність інтерактивних форм, що використовуються сьогодні, дозволяє створювати різні освітні програми (як за обсягом, так і за рівнем поглиблення в розділи фінансової грамотності).

Підсумовуючи аналіз інтерактивних форм навчання, слід підкреслити ту їхню особливість, яка часто не помічається або оцінюється абсолютно неправильно. Інтерактивні форми байдужі до реальної практичної значущості проблеми та практичної ефективності (результативності) дії у тому сенсі, що практична результативність для них абсолютно необов'язкова. Навчальні проблемні ситуації найчастіше є лише імітацією реальних ситуацій. Іноді конструювання завдань використовують лише оболонку життєвого сюжету. По суті ж вихідні проблемні ситуації чи завдання потрібні для розгортання пробної чи ігрової дії, яка часто-густо є помилковим чи незавершеним. Невипадково деякі з інтерактивних форм прямо називаються чи характеризуються як «імітаційні», «ігрові» тощо. Тому дана особливість інтерактивних форм не є їхньою негативною стороною, вона є зворотною стороною ініціації самостійної пробної та ігрової дії учасників. І в цьому полягає сила та педагогічна свідомість інтерактивних та ігрових форм.

Порівняно з описаними формами навчання проектна навчальна діяльність має суттєву відмінність: вона обов'язково орієнтована на завершений практичний результат. З психолого-педагогічної точки зору неможливо навіть подумати, що тривалий проект учня призвів до помилки або залишився не завершеним.

Таким чином, діяльність, спрямована на виховання фінансової грамотності школярів може бути проведена в різних формах. Ці заходи

сприяють формуванню загальних, і в той же час досить цілісних уявлень про процеси, пов’язані з економікою, бізнесом, ресурсами та їх розумним споживанням, формування успішної особистості кожного учня.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПІДВИЩЕННЯ ПІДПРИЄМЛИВОСТІ ТА ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ СЕРЕД МОЛОДІ

В результаті дослідження фінансової поведінки молоді спростована одна з тез про інноваційну поведінку молодих людей на фінансовому ринку. Молодь не схильна використовувати нововведення, пов’язані зі зниженням прибутковості від вкладу, для розвитку соціально значущих проектів та у багатьох випадках демонструє пасивну поведінку. Це визначає необхідність посилення просвітницької роботи серед молоді, підвищення індивідуальної соціальної відповідальності та особистого вкладу в реалізацію фінансової політики з метою покращення якості свого життя та функціонування держави загалом [1].

Сегмент молоді дуже перспективний, так як є потенціалом для розширення клієнтської бази комерційних банків. Банки беруть до уваги це у своїй діяльності, але поки що значущі спеціальні пропозиції для молодих людей на ринку відсутні.

Існує значна кількість підходів до визначення фінансової грамотності. У вітчизняній практиці фінансову грамотність прийнято визначати як знання про фінансові інститути та пропоновані ними продукти, а також як уміння їх використовувати при виникненні потреби та розуміти наслідки своїх дій. Підприємливість та фінансову грамотність можна визначати як:

– знання ключових фінансових понять та вміння використовувати інформацію для прийняття розумних рішень, що сприяють економічній безпеці та добробуту людей;

– здатність вести облік усіх надходжень та витрат, уміння розпоряджатися грошовими ресурсами, планувати майбутнє, робити вибір відповідних фінансових ресурсів інструментів, створювати заощадження з метою забезпечення майбутнього, бути готовими до різних ризиків, включаючи втрату роботи;

– здатність приймати обґрунтовані рішення та здійснювати ефективні дії у сфері управління особистими фінансами для реалізації життєвих цілей та планів в даний момент і на майбутнє.

Фінансова грамотність – складне поняття, що знаходиться поза політичними, географічними, економічними та соціальними кордонами. Розвиток світової економічної системи залежить від інвестицій у виробництво, які направляють окремі люди.

Формується складна система взаємозалежних відносин, тому не можна недооцінювати рівень фінансової грамотності окремих громадян та його вплив на розвиток світової економіки. Непідготовлені інвестори, ведені емоціями, а не знаннями, що не сприймають ситуацію раціонально, схильні впадати в паніку, завдаючи серйозну шкоду своїми діями фінансовій системі країни.

Сучасній людині необхідно добре орієнтуватися у складних фінансових питаннях, а в Україні це особливо важливо. В умовах політичної та економічної нестабільності, фінансових ризиків різко підвищується значення особистої конкурентоспроможності та відповідальності кожного громадянина. Фінансова грамотність індивіда – умова успіху у ринковій економіці. Фінансова грамотність населення розглядається як усвідомлена та відповідальна поведінка у сфері рішення будь-яких фінансових питань.

Неграмотні позичальники, які не змогли оцінити свої ризики по кредиту, виявляються неспроможними платити за боргами. Це позбавляє фінансової стійкості банківську систему.

А мало поінформовані суб’єкти, які мають інвестиційні можливості, не в змозі ефективно управляти особистими заощадженнями та знаходити гідний додаток своїм капіталам. Все це веде до зниження ощадної та інвестиційної активності громадян та погіршення загальної економічної ситуації в країні.

Фінансову поведінку людини визначають навички та звички, які сформовані середовищем, а також ціннісні установки самої людини як свідомої, цілеспрямованої особистості. Людина протягом свого життя інвестує в себе в тій чи іншій мірі: у здоров’я, освіту, інтелект, соціальні навички,

культурний рівень, середовище спілкування, навички та вміння у різних сферах життя, духовний розвиток. У процесі фінансової освіти індивід має отримувати не спрощену характеристику тих чи інших інструментів, а поглиблені знання про те, як правильно приймати ті чи інші фінансові рішення при проходженні головних етапів свого життєвого циклу.

При оволодінні фінансовою грамотністю акцент робиться на знання, а фінансова компетентність характеризується застосуванням цих знань на практиці, тобто навички особистого фінансового планування, наявність знань у сфері особистих фінансів ще не свідчить про високий рівень фінансової компетентності. Важливо, щоб громадяни крім знань мали відповідні установки та застосовували їх у своєму повсякденному житті. Іншими словами, фінансова компетентність пов'язана із практичною діяльністю індивіда по досягненню поставлених їм цілей. Тому, якщо ми хочемо виміряти фінансову компетентність людини, то необхідно вимірювати не так його знання, скільки те, що він робить.

При вимірі рівня фінансової грамотності та фінансової компетентності важливо визначити, що саме має знати та вміти фінансово грамотний (компетентний) громадянин. Фінансова компетентність може вимірюватися за десятьма компонентами, виявленим у ході опитувань:

– планування витрат: респонденти схильні до детального планування своїх повсякденних витрат та виконання своїх планів;

– життя за наявними коштами: після всіх необхідних витрат у респондентів залишаються гроші, вони не позичаються, щоб купити продукти харчування або віддати раніше зроблені борги, при цьому вони не мають боргів або борги не обтяжливі для бюджету;

– моніторинг витрат: респонденти точно знають, скільки грошей вони витратили і скільки вони залишилося;

– використання інформації та дисципліна – респонденти завжди шукають інформацію або пораду, якщо їм необхідно ухвалити важливе рішення щодо своїх фінансових питань, навчаються на помилках інших людей

у питаннях управління особистими грошима та дуже відповідальні, коли йдеться про розпорядження грошима;

– відсутність зайвих витрат: респонденти не купують зайвого, щоб не опинитися в ситуації, коли грошей, що залишилися, не вистачить на їжу або інші невідкладні регулярні витрати, не витрачають на те, чого не можуть дозволити їх доходи;

– направленість на заощадження: респонденти намагаються зберігати гроші на майбутнє, навіть якщо йдеться про невелику суму, намагаються завжди мати якусь суму на непередбачені витрати, про всяк випадок;

– турбота про непередбачені витрати: респонденти турбуються про те, що не зможуть покрити непередбачені витрати, якщо виникне така необхідність;

– довгострокова орієнтація на майбутнє: респонденти не живуть лише сьогоднішнім вдень вони думають про майбутнє, вважають, що майбутнє залежить від них самих;

– відсутність імпульсивності: респонденти приймають рішення обдумано, а не під впливом емоцій, що зважують всі за і проти;

– цілеспрямованість: – респонденти завжди прагнуть покращити своє становище, для цього вони багато працюють, щоб бути найкращими у своїй справі.

Загалом реалізація системи безперервного поетапного практично орієнтованого формування фінансової грамотності учнів у період шкільного навчання дозволить активізувати їхню життєдіяльність за такими аспектами, як постановка життєвих цілей у сфері фінансів; складання та реалізація особистого бюджету; використання технологій фінансового планування в особистій життєдіяльності; культура фінансової поведінки; підприємницькі компетенції та досвід підприємницької діяльності; наявність серед пріоритетів життєдіяльності студентської молоді тих, що тісно пов’язані з фінансами.

Якісними показниками оцінки ефективності реалізації системи безперервного поетапного практико-орієнтованого формування фінансової грамотності учнів можуть бути:

− підвищення рівня фінансової грамотності молоді;

− розвиток умінь управління особистим бюджетом, запобігання імпульсивним покупкам, виникнення дефіциту коштів, необхідності боргових зобов'язань;

− підвищення правової культури, умінь оцінювати свої права, у тому числі на податкові пільги, користуватися джерелами інформації про права та обов'язки споживача фінансових послуг;

− набуття досвіду формування фінансового портфеля сім'ї;

− формування відповідального ставлення до особистих фінансів та раціональної фінансової поведінки з використанням сучасних фінансових продуктів;

− зниження рівня кредитування населення, оскільки учні можуть транслювати отримані знання оточуючим (членам сім'ї, друзям) і, як наслідок, сформувати власну звичку фінансово грамотної поведінки;

− можливість проявити активну громадянську позицію;

− набуття впевненості у собі та прояв відповідальності за прийняті економічні та фінансові рішення.

Освітній процес у закладах середньої освіти, спрямований на формування фінансової грамотності, може бути збудований у рамках системи безперервного поетапного практико-орієнтованого навчання. Така система має на меті реалізацію комплексу освітніх технологій: навчальні лекції, практичні заняття, позакласна робота з учнями у вигляді взаємодії із представниками структур, що задіяні у формуванні фінансової грамотності, участь школярів у конкурсах та олімпіадах з проблем фінансової грамотності, реалізація реальних фінансових проектів тощо.

ВИСНОВКИ

Необхідний розвиток системи фінансового консультування на споживчому рівні на базі середньої школи, створення громадських організацій для роботи з населенням щодо ведення особистого бюджету. Мають важливе значення лекції та робота консультантів, тренерів зі школярами.

Цей досвід може представляти певний інтерес, але важливою проблемою залишається те, що процес навчання, зокрема, управління особистими фінансами спрямований на групи осіб, які усвідомлюють необхідність навчання. Сформувавши у школярів уявлення про необхідності отримання знань та навичок, призводить до того, що вони гнучкіші як об’єкт педагогічної діяльності.

Основна проблема в галузі підвищення фінансової грамотності пов’язана з групою школярів (громадян), які не сприймають необхідність підвищувати свою фінансову грамотність. По-перше, представників даної групи важко залучити до якого б то не було процесу навчання, оскільки будь-який вид навчання у них відкидається. По-друге, дана група має низьку соціальну відповідальність і тому може бути легко залучена до нелегального (тіньового) сектору економіки.

Таким чином, проблема підвищення фінансової грамотності населення має вирішуватись на рівні шкіл. Проте до 9 класу частка учнів, залучених до навчального процесу та зацікавлених у навчанні, складає близько 1/5 чисельності класу. Відсутність у школярів навичок сприйняття інформації не створює сприятливих умов для засвоєння засад фінансової грамотності. Ці результати показують перед науковою спільнотою важливу проблему – залучення у процес фінансової освіти групи школярів (громадян), яким властиве відторгнення будь-якої інформації щодо фінансової грамотності. Пошук методів навчання, формування та розвиток навичок управління особистим бюджетом, знань про інвестиції, кредитування тощо у даної групи

стає пріоритетом в умовах переходу до ефективної ринкової економічної моделі.

Фінансова безграмотність породжує недовіру до фінансової системи країни. Систематично висвітлюючи поточні події у банківському секторі, не обмежуючись проблемними питаннями та надуманими сенсаціями, засоби масової інформації формують у громадян чітке розуміння фінансових операцій. Спеціалізованим виданням фінансової галузі необхідно наполегливо та систематично роз'яснювати читачам суть та громадську значимість банківської діяльності. Фінансова грамотність – це життєво необхідна навичка сьогодні. Кожен громадянин повинен вміти зберігати баланс між інвестиціями та споживанням для забезпечення комфортного рівня життя в майбутньому, ефективно управляти особистими фінансами, ставити перед собою чіткі цілі та досягати їх, а також використовувати різні фінансові інструменти. Таким чином, найважливішим фактором та мотивом фінансових дій громадян є рівень їхньої фінансової грамотності, що зумовлює стан фінансової культури населення загалом.

Отже, фінансова грамотність – важлива умова добробуту кожної людини. Вона допомагає ефективно планувати, приймати рішення у сфері особистих фінансів, виходячи зі своїх інтересів у майбутньому, а також допомагає розпізнавати загрози та знижує ризики шахрайства з боку несумлінних учасників ринку. Фінансова грамотність допомагає уникати зайвої заборгованості, орієнтуватися у складних послугах та продукти, запропоновані фінансовими інститутами. У довгостроковому плані місце фінансової грамотності населення визначається збільшеним значенням індивідуальних фінансових рішень у забезпеченні особистого добробуту на всіх етапах життєвого циклу – при здобутті освіти, створенні сім'ї, забезпеченні житлом, зміні сфери діяльності та виході на пенсію. Роль особистої відповідальності за власні фінансові рішення підвищується з розширенням споживчого сектору фінансового ринку, збільшенням кількості

фінансових продуктів, загальним зростанням заощаджень населення, що робить проблему підвищення фінансової грамотності ще більш значущою.